

6. Trh práce

Na trhu práce v ČR se ve druhé polovině roku začaly projevovat první symptomy hospodářského zpomalení. Poptávka po pracovních však zůstala i přes korekce stále vysoká.

Mírné zpomalení hospodářského růstu v Česku, patrné ve druhé polovině roku 2019, se postupně začalo projevovat i na pracovním trhu. Růst zaměstnanosti se primárně vlivem vývoje v exportních odvětvích zastavil, nepřibývalo již ani volných pracovních míst a počet pracujících cizinců se na samém konci roku po dlouhé době mírně snížil. Ačkoli míra nezaměstnanosti zatím zůstala na rekordně nízkých hodnotách, s minimálními pohyby během roku, napětí mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce lehce polevilo. Odhlédneme-li od situace ve stavebnictví a obchodu, mezi bariérami růstu podniků přestal dominovat nedostatek pracovní síly a naopak se zvýraznila role nedostatečné poptávky (v průmyslu, ale v menší míře i ve stavebnictví). Dynamika průměrných mezd během loňska plynule zvolňovala, na úrovni odvětví byl ale vývoj diferencovaný. Růst reálných zaměstnaneckých výdělků zmírnil citelněji, přesto zůstal srovnatelný s vrcholem konjunktury minulé dekády.

Meziroční růst zaměstnanosti se na konci roku zastavil, poprvé po šesti letech. V Německu ani v EU ale dynamika zatím výrazněji nezvolňovala.

Počet všech pracujících¹ vzrostl v roce 2019 meziročně o 0,7 %, ve 4. čtvrtletí však jen stagnoval; ke stejnému jevu došlo naposledy na konci roku 2013. V mezikvartálním vyjádření zaměstnanost mírně klesla již podruhé v řadě (−0,3 %, resp. −0,2 % ve 3. čtvrtletí 2019), v první čtvrtině roku přitom vykázala svižný růst (0,5 %). Meziroční dynamika zaměstnanosti v ČR poprvé po více než pěti letech výrazněji zaostala za tempy celé EU i Německa (1,0 %, resp. 0,7 % ve 4. čtvrtletí). Situaci v ČR ovlivnil hlavně vývoj v průmyslu, kde se zaměstnanost redukovala již od poloviny roku². Pracovníků loni ubylo i v primárním sektoru. To ve stavebnictví růst v průběhu roku 2019 sílil (až na 2,4 %, desetileté maximum). Dařilo se službám, hlavně informačním a komunikačním činnostem (loni +4,5 %). Počty pracovníků zvyšovaly i aktivity vázané na cestovní ruch. Pracujících přibýlo i v odvětvích s převahou veřejného sektoru, hlavně díky vzdělávání i zdravotní i sociální péči. Odvětvové posuny ve 4. čtvrtletí i po celý loňský rok byly z drtivé většiny ovlivněny zaměstnanci, neboť počet sebezaměstnaných (podnikatelů bez zaměstnanců) se výrazněji neměnil³.

Pracovníků v průmyslu ubývalo, růst naopak generovalo stavebnictví a většina odvětví služeb.

Krátkodobá očekávání v oblasti zaměstnanosti na přelomu let 2019 a 2020 zůstávala pozitivní v obchodu i stavebnictví.

Krátkodobá očekávání v oblasti zaměstnanosti, vyjadřovaná podniky v konjunkturálních šetřeních⁴, zůstávala i na přelomu let 2019 a 2020 pozitivní v odvětví obchodu a ve stavebnictví. Mírná redukce zaměstnanosti byla naopak očekávána v průmyslu (vlivem vývoje ve 4. čtvrtletí) a ve vybraných odvětvích tržních služeb (již více než rok). V rámci těchto váhově významných odvětví byla však situace poměrně různorodá⁵.

Počet pracujících cizinců v ČR evidovaných úřady práce se zvyšoval hlavně v 1. polovině roku 2019. Za celý rok rostl polovičním tempem než v letech 2017 i 2018.

Byť faktor nedostatku pracovní síly jako bariéry růstu podniků během loňska postupně oslaboval, jeho role zůstala i na počátku roku 2020 nezanedbatelná (48 % ve stavebnictví, 28 % v průmyslu, 20 % v terciárním sektoru – mimo obchod a veřejné služby). Při faktickém vyčerpání volných zdrojů pracovních sil z tuzemska pokračoval příliv pracovní síly ze zahraničí. Počet cizinců na zaměstnaneckých pozicích činil na konci roku dle údajů MPSV 622 tis., meziroční přírůstek byl ale loni oproti letům 2017 i 2018 zhruba jen poloviční (+53 tis.)⁶. Zhoršená situace průmyslu v druhé polovině roku se projevila oslabením

¹ Pokud není uvedeno jinak, jsou v této kapitole údaje o zaměstnanosti uvedeny v pojetí národních účtů po očištění o sezónní vlivy.

² To potvrzují také údaje podnikové statistiky. Počet zaměstnanců v průmyslu ve 4. čtvrtletí meziročně klesl o 1,5 % (za celý rok 2019 o 0,8 %). V tomto pojetí ale nejsou do průmyslu zařazeni agenturní pracovníci a není zohledněn ani vliv šedé ekonomiky.

³ Mírný pokles počtu sebezaměstnaných v primárním sektoru, průmyslu a v uskupení obchod, doprava, ubytování a pohostinství byl z velké části kompenzován jejich navýšením ve stavebnictví a většině odvětví služeb (zejména v informačních a komunikačních činnostech).

⁴ Ta jsou vyjádřena pomocí sezónně očištěných údajů jako rozdíl (v p. b.) mezi podílem podniků očekávajících v nejbližších třech měsících navýšení zaměstnanosti a podniků vyhlížejících naopak redukcii stavu svých pracovníků.

⁵ V rámci průmyslu měla negativní očekávání zaměstnanosti hlavně odvětví kožedělného, obuvnického a textilního průmyslu. Z větších odvětví pak zejména gumárenství a plastikářství, strojírenství, kovovýroba, hutnictví a slévárenství. Mírně negativní očekávání vyjadřovaly i podniky ve výrobě dopravních prostředků (po většinu loňského roku). Pozitivní očekávání naopak převažovala v papírenském, tiskařském, chemickém či farmaceutickém průmyslu a také v odvětví ostatního zpracovatelského průmyslu (zahrnujícího zejména výrobu lékařských a dentálních nástrojů i potřeb a dále též hraček či sportovních potřeb).

V rámci tržních služeb bylo negativní saldo očekávání zaměstnanosti patrné v dopravě, telekomunikacích, peněžnictví, činnostech v oblasti nemovitosti, v oblasti pronájmu a operativního leasingu či u cestovních kanceláří. Naopak předpokládaný nárůst zaměstnanosti indikovaly tradičně zejm. pracovní agentury, stravování a pohostinství, skladování, právní a účetnické činnosti, věda a výzkum a činnosti v oblasti IT.

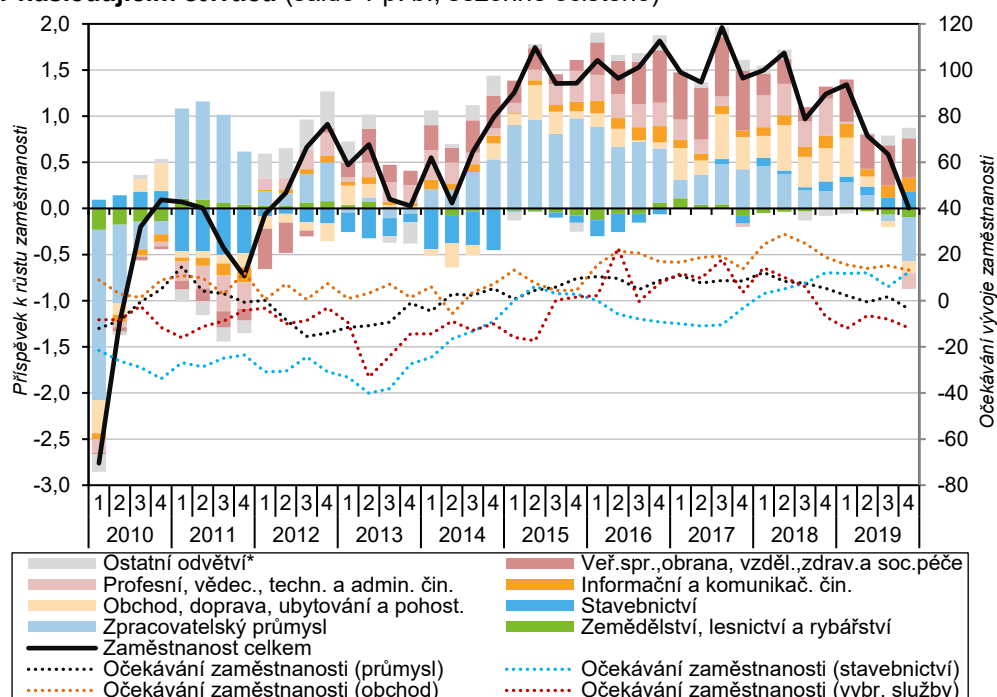
⁶ Podíleli se na něm zejm. občané Ukrajiny (+23 tis.), Slovenska (+10,1), Ruska (+2,3), Polska (+1,5), Vietnamu (+1,4), Bulharska a Běloruska.

poptávky po pracovnících – počty osob s platným pracovním povolením klesly během prosince z 57 na 31 tis., především vlivem redukce u občanů Ukrajiny⁷.

Míra zaměstnanosti osob v produktivním věku v roce 2019 stagnovala. V kontextu EU však stále patřila k výrazně nadprůměrným, zejména zásluhou mužů.

Míra zaměstnanosti osob ve věku 15 až 64 let dosahovala (dle sezónně očištěných údajů z VŠPS) ve 4. čtvrtletí 2019 u mužů 82,1 %, u žen 68,2 %. Její dlouhodobý růst byl na konci roku 2018 přerušen (od té doby zaměstnanost stagnovala). Pozitivně působila vyšší ekonomická aktivita na sklonku i po ukončení produktivního věku (vlivem silné poptávky po pracovnících, zejména ve službách, i prodlužování zákonného důchodového věku), jakož i pokračující zahraniční pracovní migrace. Míra zaměstnanosti v ČR zůstává v evropském kontextu výrazně nadprůměrná, především díky mužům, jejichž postavení převyšovaly v EU pouze Nizozemsko (82,3 %) a Malta (83,4 %). Zaměstnanost žen byla v Česku rovněž nadprůměrná (o 3,9 p. b. vyšší než v Unii), avšak zřetelně pod úrovní nejlépe postaveného Švédska (75,2 %), ale i pobaltských států (71–73 %).

Graf č. 12 Celková zaměstnanost (meziročně v %), příspěvky hlavních odvětví k meziroční změně zaměstnanosti (v p. b.) a očekávání vývoje zaměstnanosti v následujících čtvrtletí (saldo v p. b., sezónně očištěno)

*Těžba a energetika, Peněžnictví a pojišťovnictví, Činnosti v oblasti nemovitostí, Kulturní, zábavní a rekreační činnosti.
Poznámka: Saldo očekávání vyjadřuje rozdíl v p. b. mezi kategoriemi (růst vs. pokles zaměstnanosti v následujícím čtvrtletí)
Zdroj: ČSÚ (národní účty, konjunkturální průzkumy)

Míra nezaměstnanosti i počet dlouhodobě nezaměstnaných během roku 2019 stagnovaly. Obavy domácností z růstu nezaměstnanosti naopak mírně rostly.

Obecná míra nezaměstnanosti⁸ doznala během loňského roku jen minimálních změn. V prosinci 2019 čítala 1,8 % u mužů a 2,3 % v případě žen. Podíl osob nezaměstnaných déle než rok mírně fluktoval (okolo 30 %) a nacházel se blízko historických minim v éře samostatné ČR (podobně jako celková nezaměstnanost či počet ekonomicky neaktivních osob chtějících pracovat). Tyto údaje lehce kontrastovaly se zvyšujícími se obavami domácností z růstu nezaměstnanosti vyjádřenými v konjunkturálních šetřeních (nelze ovšem vyloučit, že domácnosti citlivěji reagovaly i na zhoršující se ekonomický vývoj eurozóny). Jedním z důvodů, proč se mírné zpomalení ekonomiky v Česku doposud na „tvrdých“ údajích o nezaměstnanosti neprojevovalo, je fakt, že část osob, které přišly o své zaměstnání, již nemusela usilovat o návrat na tuzemský pracovní trh (pracující senioři, popř. cizinci, jimž v Česku končí pracovní povolení). Proti zvyšování nezaměstnanosti

⁷ Necelá polovina občanů Ukrajiny i všech občanů z tzv. „třetích zemí“ pracujících v ČR na zaměstnaneckých pozicích pro tento účel ovšem nepotřebuje pracovní oprávnění (zejména cizinci s povolením k trvalému pobytu na území ČR, azylantí či osoby, jimž byla udělena doplňková ochrana, a dále lidé, kteří pobývají na území ČR na základě povolení k dlouhodobému pobytu za účelem společného soužití rodiny).

⁸ Všechny uváděné míry nezaměstnanosti vycházejí z údajů Výběrového šetření pracovních sil a vyjadřují skutečnost po sezónním očištění.

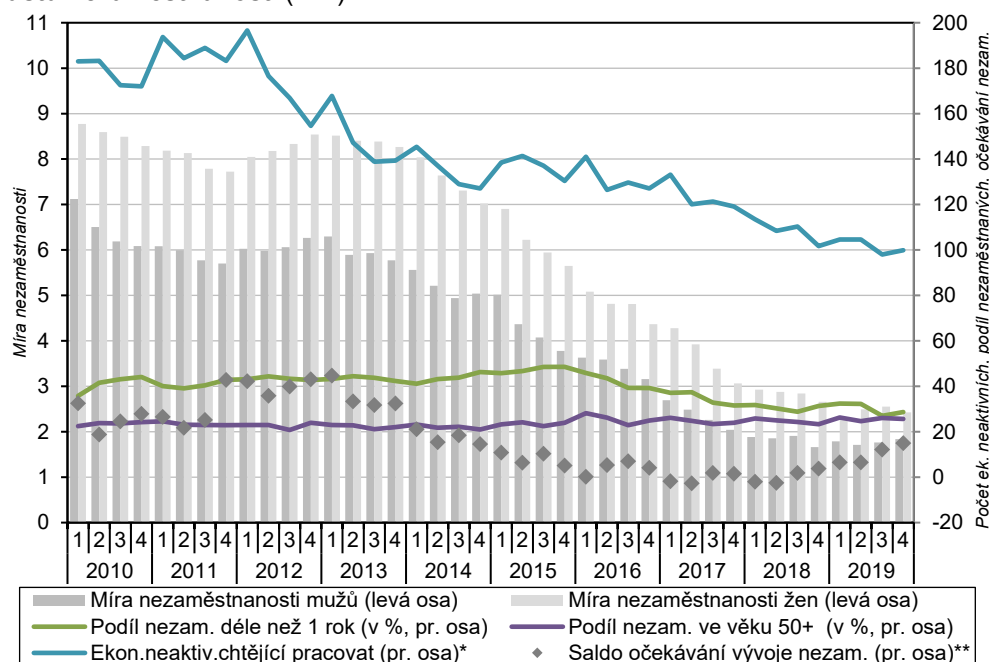

Úřady práce nabízely v červnu rekordní počet volných pracovních míst. V druhé polovině roku došlo jen k nepatrnému snížení.

Převís počtu uchazečů o práci nad volnými místy byl registrován jen ve třetině okresů ČR.

v posledních letech působí i demografické vlivy (přirozený odchod populačně silných kohort narozených v 50. letech se prolínal s nástupem historicky nejslabších kohort z konce 90. let minulého století) a také to, že poptávka po pracovních zůstávala stále vysoká. V červnu 2019 disponovaly úřady práce (ÚP) v ČR historicky nejvyšší nabídkou volných míst (351 tis.), na konci roku jich bylo 341 tis. (meziročně o 5 % více). I během loňského roku rostl hlavně počet nejméně kvalifikovaných míst vyžadujících pouze základní vzdělání (+28 tis.), cílících primárně na zahraniční pracovníky. Míst pro vyučené ubylo (-11 tis.) a nabídka pozic s vyššími kvalifikačními nároky, tvořících jen desetinu všech míst, stagnovala. Již třetina všech volných míst v ČR byla v nabídce ÚP déle než rok. Na jedno místo připadalo na konci loňského roku 0,6 uchazeče. Převís uchazečů nad nabízenými místy hlásila třetina okresů (více než 3 uchazeče na místo jen Karviná, Jeseník a Sokolov).

Graf č. 13 Obecná míra nezaměstnanosti (v %), podíl dlouhodobě nezaměstnaných (v %), ekonomicky neaktivní chtějící pracovat (v tis.) a podíl obyvatel obávajících se růstu nezaměstnanosti (v %)

Pozn.: Údaje o míře nezaměstnanosti jsou po sezónním očistění, ostatní ukazatele nikoliv.
 *Jde o osoby, které nepracují, aktivně práci nehledají, ale přitom uvádějí, že by chtěly pracovat.
 **Očekávání v příštích 12 měsících (u spotřebitelů). Vyjadřuje rozdíl v p. b. mezi kategoriemi (růst vs. pokles nezaměstnanosti).
 Zdroj: ČSÚ (VŠPS, konjunkturální průzkumy)

Tempo růstu průměrných mezd loni oproti roku 2018 mírně zvolnilo, přesto patřilo za poslední dekádu k nejvyšším.

V průběhu loňského roku nabývaly na významu faktory snižující prostor pro dynamický mzdový růst.

Průměrná hrubá nominální měsíční mzda zaměstnance vzrostla (dle podnikových statistik) v roce 2019 o 7,1 % (na 34 125 korun). Jednalo se o druhé nejvyšší meziroční tempo za posledních jedenáct let (po roce 2018: +7,5 %). Během loňského roku ovšem dynamika průměrných výdělků postupně mírně slábla (v 1. čtvrtletí +7,5 %, ve 4. čtvrtletí +6,7 %⁹). Zvolňování bylo patrné ve většině tržních odvětví (v klíčových oborech – zpracovatelském průmyslu a obchodu, ale i ve stavebnictví). Relativně svižnou mzdovou dynamiku pomáhala udržovat – obdobně jako v letech 2017 i 2018 – vysoká poptávka po pracovních ve většině odvětví, velmi nízká nezaměstnanost i postupně se vyčerpávající rezervoár tuzemské pracovní síly z řad ekonomicky neaktivních. V opačném směru působila mírně klesající (byť stále vysoká) ziskovost podniků související vedle nákladových tlaků (mzdy, energie) rovněž s oslabením zahraniční poptávky po průmyslových produktech. Navíc v některých „nizkovýdělkových“ odvětvích (např. v oblasti cestovního ruchu) tlumila vyšší růst výdělků rostoucí nabídka pracovníků z ekonomicky méně vyspělých států.

⁹ V tomto zpomalení se projevil i vliv meziročně nižšího počtu odpracovaných hodin (ve 4. čtvrtletí bylo o jeden pracovní den méně než ve stejném období předchozího roku), nižší objem přesčasové práce i mírné snížení role mimořádných odměn (patrné např. v těžbě a dobývání). Narostl naopak objem placené neodpracované doby, zejména vlivem vyšší nemocnosti.

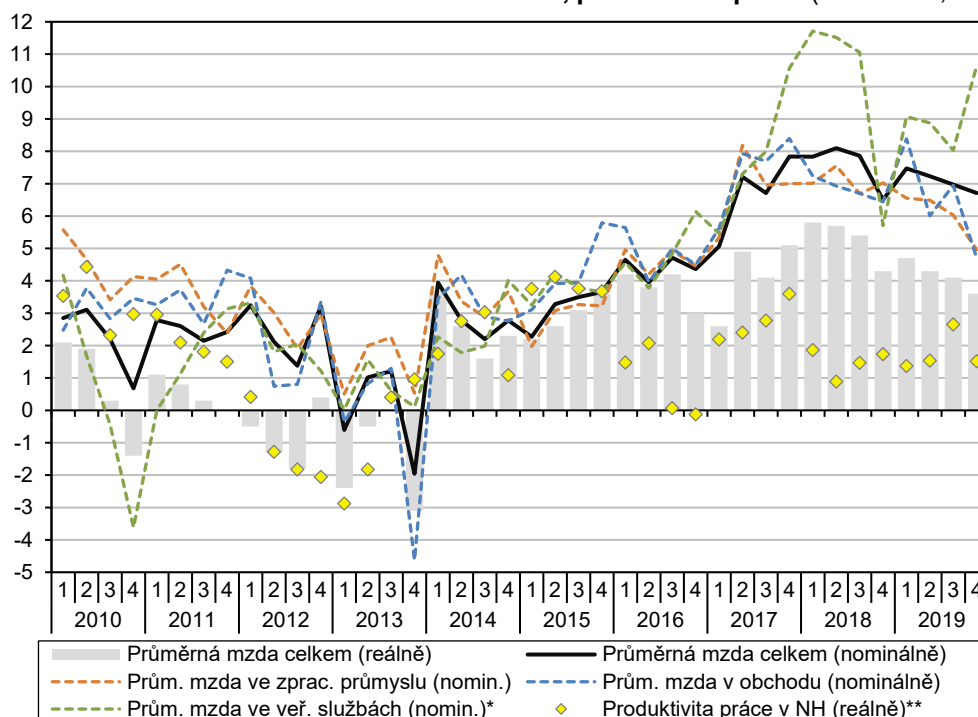
Již druhým rokem v řadě vzrostly relativně nejvíce průměrné výdělky ve vzdělávání.

V průmyslu, obchodu či stavebnictví se mzdy navyšovaly podprůměrným tempem. Projevovalo se zpomalování během roku.

Celková mzdová diferenciaci se již nesnižovala, neboť se projevila akcelerace výdělků ve finančnictví i jejich slabší růst v odvětvích vázaných na cestovní ruch.

Různá odolnost odvětví vůči výkyvům zahraniční poptávky spolu se selektivnějším přístupem k navýšení odměňování ve veřejném sektoru (zejména u pracovníků ve vzdělávání) se loni odrazily ve větší meziodvětvové diferenciaci růstu mezd. Nejrychleji rostly průměrné výdělky ve vzdělávání, a to již druhým rokem v řadě (+12,5 %, v roce 2018 +10,7 %). Jejich celoroční výše loni překonala úroveň národního hospodářství (o 3,5 %, poprvé od roku 2009)¹⁰. O desetinu vzrostly výdělky v kulturních, zábavních a rekreačních činnostech, tempo z roku 2018 loni fakticky udrželo i odvětví zdravotní a sociální péče (+8,5 %). Z tržních služeb si loni absolutně (4 471 korun), avšak i relativně nejvíce polepšilo peněžnictví a pojišťovnictví (+8,2 %, nejvyšší celoroční tempo po roce 2002)¹¹. Naopak nejnižší tempo v rámci sektoru služeb vykázaly profesní, vědecké a technické činnosti (+5,0 %), i tak zde ale mzdová úroveň převyšovala celou ekonomiku o pětinu. Slabší růst zaznamenalo i vlivem citelného zvolnění na konci roku nosné odvětví obchodu (6,4 %). I přes svižné navyšování minimální mzdy rostly loni výdělky v ubytování, stravování a pohostinství o podprůměrných 6,6 % a zůstaly v celoročním úhrnu těsně pod 20tisícovou hranicí (pouze na třetině úrovni finančního sektoru či oblasti IT). Ve zpracovatelském průmyslu mzdy posílily o rovných 6 %. Tempo i úroveň mezd tak zůstaly lehce pod hladinou celé ekonomiky, stejně jako v roce 2018. Skromnější mzdový růst byl loni navzdory posílení produkce i zakázek typický pro stavebnictví (+6,1 %). Celková mzdová diferenciaci v ekonomice se loni na rozdíl od předchozích tří let již patrně nesnižovala. Mzdový medián vzrostl o 6,9 %. Již čtvrtým rokem se zvyšoval svižněji u žen než u mužů (i vlivem posilování mezd ve vzdělávání). Přestože meziroční růst kupní síly mezd se zejména působením silící inflace mírně snižoval (až na 3,6 % ve 4. čtvrtletí 2019, nejméně za bezmála tři roky), v úhrnu od počátku loňského roku čílal 4,2 %, což stále znamenalo druhé nejvyšší tempo za posledních dvanáct let.

Graf č. 14 Průměrná nominální a reálná mzda, produktivita práce (meziročně, v %)

* Zahnuje odvětví: Veřejná správa, obrana, soc. zabezpečení; Vzdělávání; Zdravotní a soc. péče; Kulturní, zábavní a rekreační činnosti. **Podíl sezónně neočistěného HDP a zaměstnanosti (v pojetí národních účtů).
Zdroj: ČSÚ (národní účty)

¹⁰ Ve 4. čtvrtletí 2019 akceleroval i díky výplatě odměn na konci roku meziroční růst platů ve vzdělávání na 16,2 %. Výše průměrných hrubých měsíčních výdělků (41 674 korun) se zde již těsně přiblížila úrovni dlouhodobě nejlépe postaveného odvětví s převahou veřejného sektoru (veřejné správy, obrany a sociálního zabezpečení) a hladinu národního hospodářství překonala dokonce o rekordních 15 %.

¹¹ Dynamický růst mezd byl umožněn velmi dobrými hospodářskými výsledky finančního sektoru spojenými se silným tlakem na růst produktivity (počet zaměstnanců zde loni dle podnikových statistik meziročně klesl o 1,9 % a i v přechodných letech byl jejich růst spíše střídavý). Navíc relativní růstové tempo průměrných mezd se zde v období 2015 až 2018 nacházelo citelně pod úrovní národního hospodářství.

